

המאמר השני

והוא הקדמה וששה עקרים.

העיקר הראשון: בשורש האמונה. העקר השני: באחדות. העקר השלישי: בתארו ית', ומה שיתואר בו בהעברה המונית, ומה שיתואר בו בהעברה קנוליתית, וביאור הקושי לתאר ית' בתאר אמתו עצמותי. העקר הרביעי: בפעילותו ית' ובסדר המשך הנמצאת ממנו. העקר החמישי: באמונה האחרונה, והוא האמונה בנביאים ע"ה ובקבלת, ובתנאים אשר בהם יתאמת ויקויים דבר הנביא, ויחוייב להאמינו, ובתאר מיני הנבואה, וחלופ מדרגות האנשים בה. העקר הששי: באמונה^(א) וההערה על אמות^(ב), שכל מה שידומה עליו הוא נאמר בדרך העברה והוא נבדל ממנו.

זכרון ההקדמה:

כשיראה בדבר מה מציאות אחר העדר, ושלמות אחר חסרון עם סדר והדרגה עד שיוגיע תכלית מה ויעמד אצלה, נודע שאותה התכלית הוא המכוון. ומשל זה בנה המציאות אשר תחת גלגל הירח. היותר חסר שבו במדרגה, מציאות החומר המשיחף ליסודות הארבעה, כי הוא אין לו מציאות בעצמה אלא באחת צורות היסודות, ואין מציאותו בעבור עצמו, אלא כדי שיהיה מרכבת לאחד היסודות. והמציאות היותר טוב מזה, היסודות עצמם. כי כל אחד נמצא בעצמו, בו אחרו, אשר קראנהו היולה, כבר הגיע בו צורה, אלא שזה ג"כ לא נקחהו מפני עצמם אלא להיות המורכבים ממנו, כי הוא חומר בצירוף על המורכבים. והמציאות היותר טוב מאלה, מה שהורכב בארץ מן העשן והאד. ורצוני באמרו עשן, לא עשן האש, אלא אידים יבשים, כי העשן והאד כשיתמזגו וישארו כבטן הארץ, לא ישיבו ארץ אחר כן, אבל ישארו, עד שיפעל בהם פעמים חום מבשל, ופעמים קור מקפיא, והיו מהם המחצבים והאבנים. אמנם המחצבים, לפי שהיה חומר האד בהם יותר גובר, והוא יותר לח, ולזה הם נקרעים (בפטישו, אמנם האבנים, הנה כמה שחומר העשן בהם יותר גובר, ולזה הם יבשים, בלתי נקרעים) בפטישו. ואלה כולם קרובי המבע מטבע הארץ, לזה אין בהם מן הכחות הפועלות והמתפעלות דבר גדול. והיותר טוב מזה במציאות, מציאות הצמחים, כי בהם הונה וגידול והולדת הדומה. והמציאות היותר טוב מזה, מציאות הבעלי חיים הבלתי מדברים, כי בהם תוספות על מה שבצמחים כחות היוניות ונפשיות. והיותר מעלה שבמינהם במציאות, האדם, כמה שלו מן הדבורי. ואחר האדם לא מצינא מין יותר מעולה מדרגה ממנו, וידענו שהיא המכוון בזה המציאות הטבעי, ושכל מה שזכרנו אלו יהיה היותר נכבד לא יושפעו עליו^(ג) הצורות והכחות היותר נכבדות, אבל כל מה שהגיע מזג מה הושפעה עליו צורה נאותה לו. כי אם היה המכוון דבר יותר עליון מדרגה מן האדם, היה זה הדבר נמצא, אבל אינו נמצא, הנה אין המכוון בזה המציאות אשר תחת השמים דבר יותר עליון מדרגה מן האדם. ואם היה המכוון דבר פחות מדרגה מן האדם מכל מה שזכרנו, היה המציאות עומד אצלו, אמנם אינו עומד אצלו, הנה אין המכוון האחרון והסבה התכליתית וזולת האדם. ואלה הקשיים אמתיים תנאיים מתדבקים, שנינו בכל אחד מקביל הנמשך, והוליד מקביל הקודם, ובטלה

- (א) באמונה צ"ל בשתופים.
- (ב) אמות צ"ל אמתות.
- (ג) צ"ל נרקעים.
- (ד) כמו לעיל.
- (ה) עליו: רצ"ל על האדם.

החנחה. וכן נאמר באדם שבו כחות צמחים. עליהם במדרגה הכחית הנפשיים, ולמעלה מהם הכח המדברי, ולא נמצא למעלה ממנו כח אחר. אם כן יהיה הוא המכוון בו, ואותם האחרים מי כחות ומצעות קצתם לקצת. אי אפשר לכח המדברי בלעדיותם, כמו שכבר התבאר. וזה הכח המדברי לו שני פנים: אופן למעלה, בו יקבל מן המלאכים החכמות, ואופן למטה, בו ישפוט שאר כחות הגשם, ולא יניח דבר שיעשה בו יותר מדאי, או בלא סדר. והחכמה הוא יתרון האדם ותכליתו. והחכמות רבות זו למעלה מזו, והמכוון בכלם הידיעה כל ית' וית'. וגשם האדם בהמתו ומצעו (' אף ה' ית' וית'. אמנם קצתם ירצו להאביל הבהמה מספוא רב, והם אשר תכליתם המאכל והמשתה; וקצתם ירצו ליפות אכפה ורסנה וככוזה, ואלה הם אשר תכליתם יופי המלבוש. וקצתם יעלו ויכלו ימי חייהם בכמה חלויים אפשר שיקרו לבהמה, ואיך יושמר כריאותה, ויתרפא חליה, וטבע העשבים והמוזנות המועילים והמוזיקים, ואלה הם הרופאים. ולא אומר שחכמתם פחותה, אבל היא נכבדת מאד, מועילה בזה העולם. כי האדם יתמיד בה חיי העולם הזה, אשר בו יגיע אל השלמות ואל החיים העליונים. והוא מועיל בעולם הבא, מצד שיציל הרופא הנכבד עובדי האל ית' מן המות והאבדן. אבל אומר שמי שחשב הייתה תכלית האדם, ויכלה זמנו כלו בה לבד, הנדה כבר חומס נפשו, ומהם מי שמבלה זמנו כלו כמה שהוא יותר פחות מזה, כאותם שעסקם כולו הדקדוק ותקון הלשון ולמדו אותו, ואחר למדוהו לאחרים, עד תכלית חייהם. ומהם מי שבלה זמנו במספר, ובמעשים חורים, כמו האיש אשר רצה לבשל חמשה עשר רבעי תירוש עד שובו אל השליש, ובשלו עד שחסר ממנו הרביעי, ונשפך מהנשאר שני רביעים, ואחר נתבשל עד שחסר ממנו באש ריבוע, ונשפך ממנו שנשאר שני רביעים, אף כמה ישב הנשאר כפי ערך מה שרצה, והדומים לאלה ההבלים, אשר באילו לא יקרו לעולם, ויחשבו שבהם ישובחו בחכמת המספר, וכן בדברים פרימיים שחכמת התשבורת. ואמנם ההכרחי בהם באמת, מה שמביא אל חכמת התכונה לבד. ומהם שפתל החיטין. ואמרי שפתל החיטין, הוא שם קראו איש מחכמי הישמעלים מדרמה (' ענין האדם בעולם לענין איש עבד שהבטיחוהו להוציאו לחירות ולהמליכו ג"כ, וזה בשאמרו לו אם תעלה לרגל ותחוג יהיה לך החירות והממלכה, ואם תלך הדרך וייעקד מעיק מהגיעו אליו, יהיה לך החירות לבד, ואם לא תלך הדרך, לא יהיה לך החירות. הנדה לו שלשה מינים מן השתדלות, הראשון מהם הכנות סבות צרכי המהלך, והכנת הבהמה והצידה וחמת המים. והשני לשום מגמת פניו אל הדרך מסע אהר מסע. והשלישי לשוטט במקום החגיגה. ובכל אחד מאלה שלשה המינים כרחב גרול. והיותר מעט ממנו שבהכנת הסבות, פתול החוטין, אשר באולי יתפור בהם החמרת, אשר באולי ישא בהם המים, וסוף, הכנת הסבות שוגיעו כלם ותחלת מגמת פניו, הוא שום פעמיו לדרך, ואחריתו ההגעה (' וכן המין השלישי (' ג"כ. הנדה אשר ירץ מרוצת הכנת הסבות, הוא העיון בחכמות המועילות בעולם על הרוב, הרפואה וחכמת הדינין, רצוני המבלה זמנו בחכמת הרפואה, כדי להריות בה מבלי שיכוון לגמול חסד, או המבלה זמנו ג"כ בחכמת הדינין לקנות לו שם וממון ושהוא פקח. כי חכמת הרפואה אשר כן, וחכמת הדינין אשר כזה שתחפה באשר בשניהם תיקון הרעות, כי בחכמת הדינין יחוקנו הרעות הנהוגות בין בני אדם להטיב להם עסקי העולם אשר ביניהם, וברפואה יחוקנו רעות הליחות

- (¹) ומצעו כי החושי ידריכו לנפש ויתנו לשכל מסם שבאמצעותם יעלה ממדרגה למדרגה וממושכלל מושכל עד שוגיע להשגת העליונים.
- (²) דמה ענין: אפשר שרמזו בזה על הליכתם לחוג בלמיכה.
- (³) ההגעה יותר נראת לי להגיע כן ואין סוף להכנת הסבות שאפשר שוגיעו כולם מהחלת מגמת פניו והוא שם פעמיו לדרך עד אחרית ההגעה.
- (⁴) השלישי ר"ל הנוכח לעיל.

ההפכיות, והזמנים ההפכיים מן השנה, וזלתי שאם יונחו האנשים ישרנים, אין רע בניחם, כמעט לא היו צריכים להכמת הדינין, ואי אפשר להם בלתי רפואה. וכמו שאם יכינו סכות החגיגה וההגעה אל הכלית המכוון, לפעמים יהיה בהם מי שיתעסק בפתל החוטין לעולם, אשר באולי המעט ממנו מספיק, ורובו אין צריך לו, כן בחכמי הדינין, מי שיכלה הזמן וישים כר מחשבתו לעיונים הארוכים, ולשאלות הקשות וענינים לא קרו ולא יקרו לעולם, כספורים שהם מצרף השכל ולמישה אליו, והוא באמת איבוד זמן. והוא טוב אם הקדים היותר הכרחי, עד שידע תחורני, מה שאפשר שיבאר בו כמופת אל מי שמכחיש האל ית', או מכחיש הנבואה, או מכחיש הגמול והעונש, או מה שאצל האל ית' בעולם הבא. היה מה שנשאר מימיו אחר זה, אם כלה אתם באותם הדייקים הורים אין רע, ואין לחוש בזה. וכן ענין החכמים הגדולים ז"ל באמרם: הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס— ואפיקורוס שם מכופרי הפילוסופים, נתיחסה כת המינות כלו אליו— ואשר ירוץ מרוצת ההליכה מסע אחר מסע, ויכלה פעמי דרכו וזה אחר זה, הוא זיכך הנפש והחמירה מאבות הפחתיות ותולדותיהן אשר נזכרם במאמר השלישי מורה הספר. ואשר ירוץ מרוצת ההגעה⁽¹⁾, והוא שלימות הידיעה באל ית'. והיודע בו, הוא היותר הנכבד שבחכמים, בידועה יותר נכבדרת, לידוע יותר נכבד. ומי שיקרא זה הענין, לא יקוה שימצא בו זאת הידיעה בכללה, ולא שיגיע אליה מדרך מה שהוא כתוב, אבל מי שקראה ולא יעיין בו, ולא הגיע אליו, הוא כמי שכלה זמנו בקריאת חכמת הרפואה, ולא יצלה לרפא היותר קל בחלואים. אבל הידיעה באל ית' היא צורה הגיע לנפש המדברות. כשהוכנה בהסרת התארים המגונים וקנרת החשובים. וכמו שכאשר הוכן גשם מזה הכנה רבה, עד שהיה לו מזג עוזר, הושפעה עליו צורה לא היתה בו⁽²⁾ כן הנפש המדברת, כאשר תדע מה שבספרים. והוכנה בתקון המעשה, הושפעה עליה השפעות מגוונם האל ית', והיה אל הקצה המכוון באדם. ואתה תמצא הנביא ע"ה יתאר שלמויות הבחות השלשה אשר לנפש האנושית, ולא ישים יתרון לדבר מהם, אמנם ישים יתרון לידיעה באל ית' ותארו. והשורה הכח הצומח והמתאווה באמרו: אל יתהלל עשיר בעשרו וירמיה ט' כב' ושם, השוה הכח החיוני הכעסני, באמרו: אל יתהלל הגבור בגבורתו. והשוה הכח המשכיל המדבר באמרו: א יתהלל חכם בחכמתו— ואם הביאם על בלתי זה הסדר— כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ותוהיר⁽³⁾ על ידיעת פעולותיו ית' באמרו כי אני ה' עושה חסד, וזה, כדי שיעשה העבד דבר מה מהם, וזה באמרו כי באלה הצפתי נאם ה'. ואמר וזלתי: כי צדיק ה' צדקת אהב לתהלים יא' ז', ולזה נתן⁽⁴⁾ יתרון המשורר לחסידו בני אדם על נשיאתיהם באמרו: יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו, יאמרו נא בירת אהרן כי לעולם חסדו, יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו. ובמאמר הכתוב לדברים ו' ה', ואזנת את ה' אלהיך בכל לבבך ממה שיהייב הידיעה באל ית', כי מן הנמנע שיאדב האדם זאת האהבה הגדולה דבר לא ידעהו, ולא נתקיים לו מציאותו. והתחלת הידיעה בו ית', שידע באמיתותו, שודיעת עצמותו בלתי אפשרית לנו, כל עוד היותנו בזה העולם, כי לא נדע אמתות דבר בצורה, אלא בגדר או ברושם, ומה שאין לו סוג, לא יגדר ולא יורשם, אכן יקדע מציאותו כמופתים האמתיים, כמו שנבאר בעזרת האל.

(1) ההגעה צריך להוסיף וההגיגה.

(2) בו פיר' מקורם.

(3) ותוהיר פיר' א"ע"ג שיש להשיג מציאותו על אופן אחר כדרך החקירה אלחית.

(4) נתן יתרון פיר' כי אחרון אחרון הביב.

העקר הראשון בשרש האמונה

אמונת התמוז היא, שלוקחים הידיעה כאל ית' מקובלת, כי הם יחשבו שמה שאין לו גשם אין לו מציאות. אמנם כאשר העירום, האמינו בקבלת האבות והמלמדים. ואם לא יושרו יתגלגלו בלכותם ספקות ושבושים ועליהם אמר החוב: יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני [ישעיה כט' ג']. ואמנם אמונת היחידים כגולות, היא הידיעה כאל ית' מצד פעולותיו. וספרי התורה יכונו להדריך התמוז אל מדרגת היחידים, באמרו מי מודד בשעלו מים [שם מ' יב']. מי שת בטרחות חכמה [איוב לח' לו], מי פלג לשטף תעלה [איוב לח' כה], והדומים לזה. אמנם זאת האמונה לא יחבאר בה שהוא איננו גשם, רצוני נגלגל, או כוכב, או מה שדומה לזה. ואמנם אמונת המיוחדים שביחידים כגולות, להם דרך אחר, וזה, כבר התבאר כמה שקדם, שכל התנועות תכליתן אל מניעה ראשון לא יתנועע, אך לא התבאר שם כביאור, אם אפשר שיהיה המניע הראשון יותר מאחד, או בלתי אפשרי, ולא התבאר ג"כ אם אפשר שיהיה גשם או לא. ונאמר עתה, כי כבר התבאר שכל גשם בעל תכלית, ושאי אפשר שיהיה בעל תכלית כח בלתי בעל תכלית, כבר התבאר כל זה במופת. עתה אחר שהמניע הראשון לא יתנועע, הנה לא ישנו הזמנים יכלתו, ולא סבוב הימים כחו, אבל הוא בלתי בעל תכלית. ולפי שאי אפשר שיהיה בגשם כח בלתי בעל תכלית, הנה המניע הראשון איננו גשם. ויהיה ההקש: אם היה המניע הראשון אשר לא יתנועע, גשם, היה כחו בעל תכלית, והיה מתנועע, אמנם לא יתנועע הנה אינו גשם. זה הקש תנאי מתדבק, הנחנו בו שהמניע הראשון גשם, ושנינו מקביל הנמשך, ומוליד מקביל הקדם. ובטל זה התיחה. עוד נקח זה הענין אשר עיינו מצד אחר, ונאמר: שהנמצאות מתחלקות אל עלה ועלול. וזה מבואר מאד, כי אנתנו נמצא האדם עלתו אביו, רצוני עלתו הקרובה וכבר נמצאנו נמצאים אפשריים, רצוני נמצאים מציאותם תלוי בוולתם, ההעדר קדם למציאותם. והסכימו הפילוסופים לקרא כל מה שמציאותו תלוי במציאות זולתו: אפשר המציאות, כי הוא אפשר שימצא ושלא ימצא, והמציאות הכללי מתמיד. אמנם אשר בו יתלה מציאות כל הדברים, ואשר לא יקנה המציאות מוולתו — אם היה דבר כזה — יקראו: מחוייב המציאות. ומבואר כי רבים מן הנמצאים יהיו נמצאים בכח, ובלתי נמצאים בפועל, כצמחים בורע, והעופות בכניס. וזה יותר אמתו בשם, האפשר מכל דבר זולתו. כי רושם האפשר הוא, שהוא הדבר הבלתי נמצא עתה, ואם הונח אחר נמצא, או בלתי נמצא, לא יתחייב מזה ביטול. ומן האפשר המציאות שני מינים אחרים, אחד מהם הדבר הנמצא עתה, וכבר היה זמן מה שלא היה נמצא, ועוד יהיה זמן שיהיה בלתי נמצא: כראובן, וזה הסוס, וזה האילן. והמין השני מה שלא קדם העדר, ולא ישוג מציאותו העדר, אלא שזה איננו מעצמותו אלא מוולתו, כמו שיתבאר אחר זה מענין העצמים אשר נקראם מלאכים, כי אלה לא יקדם למציאותם העדר, ולא ישוגם העדר. אכן זה להם מוולתם, והם מחוייבי המציאות בוולתם, ואשר להם מעצמותם אמנם הוא אפשרות המציאות לבד. וכל זה יתבאר מענינם בעקר החמשי מזה המאמר. אמנם אשר נאמר אותו עתה, הוא, שהנמצאות כתחלקות בחלוקה הראשונה אל מחוייב, ואפשר, לפי שכל דבר עולה במחשבה, ימצאנו השכל אם מחוייב, ואם אפשרי ואם נמנע. אכן הנמצאות אין בהם נמנע כלל, כי כל דבר שהורה אחר שלא היה, אם היה מתחלה נמנע מציאותו, לא נמצא לעולם, ואחר שנמצא, הנה כבר הורה ענינו על שהוא והמציאותו היה אפשר המציאות, הנה כבר בוטל שיהיה מציאות נמנע וכבר התבאר שבמציאות דברים אפשרי המציאות רבים. אמנם מחוייב המציאות נאמר בו, כי הנמצאות, אם היו קונות המציאות מאפשר המציאות, ולא יעמד הענין אצל נמצא כזה, או נמצאים מה שהם בחוייבי המציאות, היו נמצאים בלתי בעלי תכלית. לפי שכל אחד מהם

אפשר המציאות. והיא יקנה המציאות מוולתו, ויהיה למעלה ממצאותו אחר
הוא יקנה לו המציאות, והיה ענין כלם כן, ולא ימצא אחד מהם, שלא ישג
השכל נמצא אחר למעלה ממנו במדרגה, הוא אשר יקנה לו המציאות, ולא
יעמוד זה אצל דבר, והיו אם כן הנמצאים בלתי בעלי תכלית, וכבר ביארנו
שמצאות נמצאים בעלי סדור, נמצאים בפועל, בלתי בעל תכלית שקר, ומר
שהביא אל השקר הוא שקר. הנה אין כל הימצאים אפשרי המציאות, אבל
אי אפשר שלא יעמוד הענין אצל נמצא מה, או נמצאים מה, לא יקנו
המציאות מוולתם, יקרא מחוייב המציאות, או מחוייבי המציאות. ומה שזה
תארו, הוא אשר לא יקנה המציאות מוולתו, ואשר כל נמצא שנקראהו אפשר
המציאות בפי המינים השלשה, ממנו יקנה המציאות, אם ראשונה, ואם
באמצעות, ויהיה המשל בזה כמו האחד במספר. כי אחד לא יוכל להסתלק
ויהיה מספר נמצא, ויכל הסתלק כל מספר והוא נשאר. עוד, הדברים הנמנים,
מהם מה שהוא קרוב יותר במדרגה אליו כמו השנים, ומהם יותר רחוק כמו
השלשה, ואחר ארבעה, ואחר אלה, אלפים אלפי אלפים, ויותר רב מזה, רק
שהמספר הוא דבר מציאותו בכת, ואין לו תכלית, אמנם הנמצאים בפועל
הם בעלי תכלית, כפי מה שהתבאר במופת. והנמצא אשר מציאותו מחוייב,
עצמותו מספיק במציאות עצמותו. והנמצא אשר עצמותו מספיק במציאות
עצמותו, היא מחוייב המציאות. כי אם היה קונה המציאות מוולתו, היה
עצמותו בלתי מספיק במציאות עצמותו, וכבר הונח מספיק במציאות עצמותו,
הנה יהיה מספיק ובלתי מספיק זה שקר. והנה מביאר מזה המופת, שהמחוייב
המציאות, אין עלה לו, ושהוא עלת הדברים כלם. ואחר שהזנועה שלמות
למתנועה, הנה המניע הראשון אשר לא יתנועה, הוא מקנה הדברים כולם
שלמותם, ואשר שלמותו מגיע לו מתחלת הענין, לא יקנה אותו מוולתו.

כתובים מעידים במה שקדם

וכבר באו הכתובים מעידים בהתלוצצות כל הנמצאים באל ית, ושכלם
צריכים אליו ית, והוא בלתי צריך אליהם, כפי מה שזכר במעשה בראשית.
ואמר תביא ע"ה: במרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם
אתה אל (תהלים צ' ב'), וזה בקדמותו ית. ואמר המשורר ע"ה בתאר נצחיותו,
והיותו בלתי צריך לאחד מהנמצאים ג"כ. המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם
כבדו יכלו (שם קד' כו'). הנה כבר הסכימה התורה עם הפילוסופיא
האמתית בזה גם כן.

העקר השני: באחדותו,

והוא שלשה פרקים

הפרק הראשון

כאשר על כמה פנים יאמר לדבר שהיא אחד.

אחד מהם, כשלא תהיה בו הלוקה נמצאת בפועל. וזה האופן היחיד כתב
שיאמר בדבר שהוא אחד. וזה, כי על דברים שנים יאמר ג"כ עליהם שדום
אחד, אם בענין עצמות, כאמרנו שראובן ושמעון אחד באנושות. ומה שהיה
יותר רחוק מזה, שיאמר לראובן הלבן, ואבן לבן שהם אחד בלובן. אמנם
האחדות העצמותית, ממנה רחוקה, שהאדם והאבן אחד בגשמיות, וממנה
קרובה, שראובן ושמעון אחד באנושות, ואלה כולם אחדות כוונת, כי ראובן
איננו שמעון ואם כלל אותם האנושות. ויאמר אחד לאחד במספר, וזה
האחדות יותר אמתי מן האחדות אשר קדמו. ומהם האחד בדיק השבעי,
כשם אדם, וזה אחדות כוב ג"כ, לראותנו אותו מחובר מאיברים דמים

כלים, והכלים מן המתדמי החלקים. ויותר כזב מורה האחרות, אחדות הקבוץ, כמו שיאמר: חיל אחד וקהל אחד. ויותר קרוב אל אמיתת האחדות אחדות ההתמוגגות, כי הגעם ההפרדה בפועל אל מרה שממנו נמוגה יקשה. וזה, כאמרו תרי"אק פא"רוק אחד, והוא מחובר מארבע ושמונים סמים, וזה אחדות כזוב. ויותר קרוב מזה על אמתת האחדות, אחדות הגשם הפשוט, כמו האויר, או המים, או הגשם החמישי¹. השמימי, אבל הוא אחדות כזוב. כי אנחנו כבר בארנו, שכל גשם מחובר מחומר וצורה, ואין ראוי שיחשב בגשם שהוא אחד באמתת אחדות גמורה. ויותר קרוב מורה האחדות אל האמת, אחדות השטח, כי השטח אינו גשם, ולא דבר מן הגשם, אבל הוא מקרה, קרה לו, מצד שהוא בעל תכלית. אך כל שטח, הנה כבר יסבול שיתחלק, וכן כל קו הוא סובל לחלוקה, הנה בו רבוי בכת. הנה אין השטח האחד, ולא הקו האחד אמתו האחדות. הנה כבר התבאר גשם, או דבר ממה שבגשם אינו אחד באמת. עוד נאמר ג"כ בעצמים השכליים הנבדלים הנכבדים אשר נקראם מלאכים, שאין אחד מהם אחד באמת. וזה שמציאותם, כמו שאמרנו תלוי בזולתם, ואין להם מעצמותם חיוב המציאות, אבל אפשרות המציאות, ולהם מזולתם חיוב המציאות. והם מחוברים משני ענינים, מאפשרות המציאות אשר להם בעצמם, ומחיוב המציאות אשר להם בזולתם. הנה כבר התבאר, שכל מה שיתלה מציאותו בזולתו, אינו גמור באחדות. הנה הנמצא אשר יתלה בו מציאות הנמצאים, ואשר יקרא מחוייב המציאות הוא אפשר שיהיה אחד, וכבר נשאר שנעיין בזה, ונתן מופתו ברצון האל.

הפרק השני מן העקר השני

כאשר לא יעבור שיתלו הנמצאים בשני דברים בשום צד וענין, אבל אמנם יתלו בנמצא אחד, גמור האחדות, נקי מכל דרכו הרבו.

כבר ביארנו, כי בהכרח אי אפשר, שלא יהיה הנה דבר, הוא מחוייב המציאות בעצמותו, לא יקנה המציאות מזולתו? ואם לא, היו נמצאים בפועל, בעלי סידור, בלתי בעלי תכלית, או יהיו סבות המציאות כסבוב, והוא נמנע. ונאמר עתה, שזה המחוייב המציאות, אשר עצמותו מספיק במציאות עצמותו, אשר לא יקנה המציאות מזולתו, אם היה בעצמותו רבוי מצד מה, ולא יהיה גמור הפשיטות, לא יהיה עצמותו מספיק בחיבור אותו ריבוי, ושום אותו עצמות אחד, אבל היה צריך אל מחבר יחברו, ויתלה מציאותו בזולתו וכבר הונה, שהוא אותו אשר יתלה בו מציאות הכל, ולא יתלה מציאותו בדבר. ואם נתאמר זה, רצוני שלא יהיה בקצה הפשיטות והפרישות ממיני רבוי בחיבור או בענין, הנה נתלה מציאותו בזולתו, ולא נתלה מציאותו בזולתו, זה חלוף לא יתכן. ולא יעבור שיהיה רבוי בשום פנים בראשון, אשר בו יתלה מציאות כל דבר, ולא יתלה מציאותו בדבר, ואשר הוא בלתי צריך לדבר וכל דבר צריך אליו. וכבר נשאר שנאמר, אם יעבור בשכל, שיהיו שני דברים שניהם מחוייבי המציאות, ושניהם יתלה בהם מציאות כל דבר, ולא יתלה מציאותם בדבר. ונאמר שזה בטל. וזה, כי מחוייב המציאות הוא בקצה הפשיטות והמרחק מן הריבוי, כמו שאמרנו, ומחוייב המציאות אין בו תואר נוסף על עצמותו, רציני, כמו שתאמר ראובן חכם, כי ראובן הוא דבר, והגעת החכמה לו הוא דבר אחר, נוסף על עצמותו, ואין מחוייב המציאות בו, אבל הוא דבר אחד אחדות גמורה מכל צד. ואם היה כן דבר אחר, הנה אם שיהיה בו דבר מה, בו יהיה זולת

¹ הגשם החמישי כלו החומר השמימי, שממנו נתהוו השמים.

הראשון^א). או לא יהיה. ואם היה בו דבר אחר, בו יהיה זולת הראשון, הנה איננו פשוט מכל צד, אבל הוא מחוייב המציאות, וכבר ישתנה בו מחוייב המציאות האחר הפשוט אשר אין בו שני ענינים, ויהיה זה השני בעל שני ענינים, איננו פשוט, אבל מחובר, ויהיה עצמותו בלתי מספיק במציאות עצמותו, כי עצמותו מתחלפת מן חיוב המציאות (בדבר), וזה החכור יצטרך על מחבר, הנה הוא מחובר ולא ראשון. ואם ג"כ קראנו אותו מחוייב המציאות, יהיה לא אמת ולא נכון. כי מחוייב המציאות, הוא אשר לא יתלה מציאותו. בדבר, וזה תלה מציאותו בדבר, הנה אינו מחוייב המציאות. ואם היה השני מחוייב המציאות בתכלית הפשיטות בראשון, לא יהיה לו דבר ישתנה מן הראשון, ויהיה הוא הוא, לפי ששני דברים אשר יחדמו בענין מה, אי אפשר שלא יתיה להם ענין אחד יהיה בו זה בלתי זה^ב, ואם אין להם ענין בו יהיה זה בלתי זה, הנה זה הוא זה, ואיננו אמת שיקראו שנים אבל אחד. הנה כבר התאמת שלא יעבור שיהיה במציאות שני אלוהות אלא אחד, והוא האחד אשר הוא יותר אמתי מכל אחד בענין האחד, ושני בו רבוי בשום פנים.

הפרק השלישי מן העקר השני

באשר אהדות כל אחד הוא מקרה, בלתי עובר כמוהו על חאל ית' ונבאר שאהדות האל ית' שבה אל ענין שוללי, עובר עליו ית'.

נאמר ראשונה, כי האהדות בכל דבר יקרא אחד, זולת האל ית' וית', אמנם הוא אהדות מקריית. ואהדות האל ית' איננה מקריית אחר שהמקרים לא ישיגוהו ית'. ומנסת היות האהדות בכל אחד זולתו מקרה, יתבאר לך מן האדם על דרך משל. כי אם היה^א במה שהוא אדם, אחד, לא יהיו חקלה^ב אנשים. ואם היה^ב במה שהוא אדם רבים, לא יהיה האחד אדם. ואמתת האדם ועצמותו הוא, שהוא אדם, לא אחד ולא רבים. וישיגוהו שיהיה אחד, ושיתקבץ מהם אחרים, ויהיה הרבוי, ויסור האהדות. הנה כבר תראה שהאהדות אליו מקרה. ועוד אם היה ענין היותו אדם, הוא בעינו^ג ענין היותו אחד, לא יעבור שיהיה אדם אחד, וסוס אחד, ואילן אחד, ואבן אחת. הנה כבר תראה שאהדות אלה הדברים כלם הוא מקרה, ואמנם יקרא כל אחד מהם אחד, כשלא יהיה עמו שני ממינו, וכאשר הגיע עמו שני ממינו, סרה אהדותו. אמנם האל ית' וית' אחד שאין כמוהו, והנה אהדותו לא תסתלק לעד, אחר שלא יצטרף אליו דבר כמוהו, ואיננו במציאות ולא ישוער בשכל. וענין שהוא אחד, הוא ענין שאין כמוהו דבר, והוא שב אל ענין שוללי. ואין אהדותו כאהדות דבר ממה שקרא אחד, אבל הוא ית' וית' יותר אמתי, מכל אחד בשם האחד. וענין היותו ית' אחד אהדותו היא עצמותו, ישוב אל שני

^א זולת הראשון פיר' שבו יוכל להיות נבדל מן הראשון.

^ב בלתי זה פיר' שבו יהיה הוא מה שהוא ולא הדבר האחר. וא"ת אם תניח ב' עגולים שוים הלא עם שהם שוים לב' עגולים יחשובו, תשוב הא תינת בדבר מקומי אבל בדבר רוחני החילוק חוזה לא ידומה.

^ג כי אם היה פירש: כי אם היה האדם אדם לפי שהוא אחד, ואם תסלק ממנו האהדות לא ישאר האדם אדם, ויהיה א"כ אהדותו עצמותו.

^ד ולא יהיה הקהל כלו לא יתקבצו מהם הרבוי, אשר בו יאמר אנשים. כי אם תאמר למשל כזה קהל או אנשים, הנה תסלק האהדות ותסלק ג"כ העצמות.

^ה ואם היה פיר' ואם האדם אדם מחמת רבוי, ואם תסלק ממנו רבוי לא ישאר האדם אדם, ויהיה א"כ רבוי עצמותו.

^ו בעיני פיר' בעצמו.

דברים: אחד מהם, שכל מה שזולתו בו רכוי באופן מה אלא¹) הוא, וחשני, הוא מצד שאין כמותו דבר לא יתרכה עם דברים אחרים. כי ראובן על דרך משל הוא אחד, וחוא² עם שמעון לוי ויהודה רבים, וכאשר אמרת האל ית' והמלאכים והנבראים כלם, לא יתרכה בהם, כי הוא איננו כדבר מהם. ואחדות ראובן תשוב אליו כשחסר ממנו שמעון לוי ויהודה, והאל ית' לא בהמצא נמצאים רבים עמו בשכל יתרכה בשכל, ולא בסודם ממנו בשכל יתאחד, אבל בעצמותו הוא אחד, אחדותו היא עצמותו, לא היה לעד, ולא יהיה לעולם אלא כן. ואזו היא סברת בעלי העיון האמת. במה שאחר הטבע.

העקר השלישי בהארים.

דע שהאמרים או התארים חיות, אמתיים על האל ית' וית' אמנם הם השלילות. כאמרד איננו גשם, ולא נתלה מציאותו במציאות דבר אחר, ואין כמוהו דבר, ומה שדומה לזה. רק שהשלילות, ואם³) הם מסלקות ספיקות רבות, אינם מודיעות דבר, ונאמר ג'כ שהדבור להמון הביא לזכור תארים לבורא ית' וית' שהם על צד העברה, וראוי שיאמן ש'אע"פ שנאמר, כן, אינם על דרך האמת כן. והמשל בזה ויקץ כישן ה': וכו' [תהלי עח סה], עורה למה תישן ה' הקיצה [שם מד' כד], למה תהיה כאיש נדהם [ירמיה יד ט']. למה תהיה כגד בארץ [שם יד ה'], וכן כל מה שיתואר בו ית' ממציות איכרים לו, הוא על צד העברה, וממה שנאמר עליו דבריה תורה כלשון בני אדם. 'משל אלה ההתגשמיות: תהי נא אונך קשבת וכו' [נחמיה א' ו'] והיו עיני ולבי שם [מלאכים א' ט' ג'], והארץ הרום רגלי [ישעיה ס' א'], אף ידי יסדה ארץ [שם מו' יג'], ער כן המו מעי לוי [ירמיה לא' כ'], כי אראה שמך מעשה אצבעותך [תהלי' ח' ד'], ומה שדומה לזה. ותמצא הכתוב ישתולל מן ההגשמה, ויעיר על שהיא נאמרת בהעברה, וזה באמרו: ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראייתם כל תמונה, כיום דבר ה' אליכם בחורב. וכן כל מה שיתואר בו ית' מהשקפת הדברים, על דרך השקפת המשתדל להבין, כמו: ארדה נא ואראה, ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה, כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, לולא כעס אויב אגור, וכן כל מה שיתואר בו ית' מחדוש דעת אחר דעת, אבל אמתת הדבר כמו שאמר צופר, כי הוא ידע מתי שוא וכו' [איוב יא' יא'], רצה באומרו "ולא יתבונן", היותו בלתי צריך ית' וית' בידיעת הדברים להכטה והתבוננות, כי זה אמנם ימצא, לאשר ידיעתו מחדשת, ויתעלה האל מחדוש תואר לו, אבל ראוי שידע, שזה על דרך ההלצה ההמונית. וכן מה שיתואר בו מן הכעס, ואחר כן הרצון, ראוי שיאמן בו, שהמעשה הטוב יקרב ויגיע אליו, ויבא מזה אחר כן הצלחה יאמר לה גן עדן, וענינה שזה לענין ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה [וכריה ג' ז'], ושרוע המעשה ירחוק ממנו, ויגיע לו ממנו אחר זה הפך הצלחה באחרונה, יאמר לה גיהנם, ושאל ותופת, ושמות כאלה. ובהתקרב אל האל ית' או התרחק ממנו יאמר הכתוב: אשר בית ישראל עושים פה לרחקה מעל מקדשי [חזקאל ח' ו']. ואמר המשורר בתלונת זה ההתרחק: למה ה' תעמוד ברחוק, על תרחק ממני כי צרה קרובה [תהלי' ו' א'], ואמר בהתקרב: ה' מי יגור באהלך [שם מו' א']. ואמר בכתוב: כי מי הוא זה ערב לבו לגשת אלי [ירמיה לו' כא']. וכמו שרוכב הים ברוצו בו קרוב אל החרים הרמים והגבעות הנשאות, נראו אליו כאלו הם מעופפים אל הפך צד מרוצתו, כן הרשעים כאשר ישערו רוע הצלחתם ורוע ענינם ודמו שהאל ית' כבר רחק מהם, ואיננו כן אבל הם אשר רחקו ממנו. ויקרא

¹) אלא פיר' זולתי.
²) ואם פיר' אע"פ.

אשר ענינו הפך ענינם⁽¹⁾ יושב בספר עליו ותחלי צא א' ור'ל יאמרו בזה: מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקך. וכבר אמרנו לך התארים אשר הם הרכבה בדרך העברה. ונאמר עתה בתארים אחרים, והם שהוא ית' האחד, האמתי⁽²⁾, הנצחי, החי, היודע, הרוצה, היכול, ואין בתארינו אותו ית' שהוא יודע די, עד שלא נצמד לתאר אותו בחיות. אבל אם יאמר אומר, שכל יודע הוא חי, כי הענין, ואם הוא כן במציאות, איננו יכן בחיין אותו לתארים. כי אם יאמר אומר שהאדם הוא גשם מדבר, לא יאמר דבר. כי הוא לא יתארה בשהוא חי, מפני שכל מדבר חי. אך זה הוראת התחייבות, והיא הוראה בלתי נעשת אצל בעלי החייון. אבל היא כמו שרצה להורות במלת הגג על הבית, ויאמר: ידוע שהגג לא יעמוד אלא על הכותלים, והכותלים על הארץ, ודבר מקובץ מן הארץ וכותלים סביביו, וגג עליו, הוא הבית, ויאמר לו שהדבר, ואם הוא כן במציאות, איננו מספיק ולא טוב להבין זרה לוולתו. וכן מי שתאר האל ית' בידעה, ועוב לתארו בחיים, נשען עליו הידעה, לא יעשה הראוי, ולא הורה על דבר. ואנחנו נבא לעיין בתארים השמנה אשר זכרנום, ונבאר אותם במופת. אם אחדותו, כבר בארנוה, וביארנו שהיא אינה כאחדות כל אחד, ויאמרו בעלי העיון כמה שאחר הטבע, כי אחדותו ית' היא עצמותו, וכמאמרם צריך עיון. וזה, כי עצמותו, אם היתה היא אחדותו, היה אמרנו: הא ית' הוא אחד; כאמרנו האל ית' הוא האל ית'. ועוד, כי אנחנו נדע מעצמנו שלא נשיג האל האל ית' ועצמות⁽³⁾ כל עוד היותנו מחוברים לגשמים — ואולי שנשיג זה אחר הפרדתם, ונשיג ונאמת אחדותו ית', ואשר נשיג⁽⁴⁾ זולת אשר לא נשיג בלי ספק. ואשר חייב המנע השגת עצמותו ית' הוא, שאנחנו לא נדע אמתה אלא אם בחוש, ואם בגדר ואם ברושם⁽⁵⁾. והחוש לא יפול על בלתי בעל גשם, והגדר ג"כ אמנם יקום מסוג והבדל, ואין מדברים כמוהו ית' שיקבצם גדר ויבדלו בהבדל, ואין סוגי לו, ואין הבדל לו, ולא גדר לו, ולא רושם לו. אמנם אחדותו, הנה אנחנו למה שבתננו עצמי, הדברים כלם, לא נמצא בהם דבר ידמה לו, ידענו אחדותו על דרך זה, שידענו שהיא⁽⁶⁾ אינה כאחדות דבר ממה שיקרא אחד, אחר שאין במציאות דבר, ואין כמוהו דבר, מכל צד אחד וזולתו ית'. אכן לא יובן לנו מזה, שהוא ית' דבר, ואחדותו דבר אחד⁽⁷⁾ עד שנחשוב שבו דבר נוסף על עצמותו, או שעצמותו מחובר מתאר ומתואר, אבל על דרך זה: והוא, שאנחנו למה שהרגשנו מעצמותו ית', וזה הענין השוללי, הוא שאין כמוהו דבר, היה⁽⁸⁾ זה במה שאפשר לנו הדבור בו לבדו. וכן כאשר חייבנו לו תארים רבים, צריך שלא יובן מזה רבוי בעצמות ית' כאשר יובן כמה שבינינו אנחנו, כשיתאר מתואר בדברים רבים. כי אנחנו כאשר נאמר באדם שהוא הגשם הנוון, המרגיש, המדבר, ידענו באמת שאלה התארים כלם נכנסים בעצמותו, ומהם קם⁽⁹⁾ עצמותו והם חלקי גדרו וכאשר נתאר האלוה ית' בתארים רבים, לא נאמין שהם נכנסים בעצמותו, או מהם קם עצמותו. ואיך⁽¹⁰⁾? וכבר התבאר במופת, העלות דרך קדושתו המוגבהת מדרכי החבור כולם, ולא⁽¹¹⁾ שהם חלקי גדרו, וכל שכן שכבר התבאר לנו במופת

(1) הפך ענינם כלו של רשעים.

(2) צריך להוסיף הנמצא.

(3) ועצמות איפשר צ"ל כל דבר או עצמותו.

(4) נשיג וכו' פיר' כאשר נשיג לעתיד עוד דברים רבים אשר לא נשיגם עתה.

(5) ברושם פיר' ביאור דבר בסוגו עם סגולה ולא בסוגו והבדלו.

(6) שהיא פיר' אחדות השם.

(7) צ"ל אחד.

(8) היה זה, שנאמר שהוא אחד ואין כמוהו. והוא הוא.

(9) קם פיר' יוכלל.

(10) ואיך פיר' ואיך נאמין זאת.

(11) ולא פיר' ולא נאמין.

שחף לא יוגדר ולא יורשם, אבל יתאמת לנו במופתים ברורים אחדותו הגמורה, ויעלה בידנה אצל בחינתנו⁽¹⁾ תארים רבים. וכמו שאשר אישני עיני אינם על קו הישר, יראה הדבר האחד שנים, ועל דרך האמת הוּא אחד, ואמנם הוא יראה שנים לחולשת חושיו ועקמימותו כן יקרה לשכלנו אנחנו, כשיתמידו להביט בזה הענין העצום, אשר יבלבל השכלים ויטרף הדעת, נראו לו תארים רבים, עם התאמתם⁽²⁾, שזה מפני חולשתם מהשיג אחד אחדות גמורה, בלתי צריכה לכל זה. והענין כמו שאמר הפילוסוף שקושי השיגו הדברים יהיה משני צדדים: אם מחולשת מדרגת מציאותם, כחיולי, והזמן, והמקום, וזולת זה, ואם מגודל מדרגת מציאותם, כאשר לנו יקרה אצל העיון באלוה ית'. כי הוא נעלם לחווק התארותו כמו השמש המאיר, עד שלא יכול העוף הנקרה וטואט לעיין עליו. וכאשר יגלה האמת אמרנו שכל עצמותו אחת מכל צד, ובין תארו יחוייב שיהיה אחד, ושיהיה הוא עצמותו, רצוני שיוכן⁽³⁾ ממנו עצמותו לא שיוכן ממנו דבר מזה בעצמותו, וכמו שעצמותו מוסכלת אצלנו, כן זה התאר מוסכל אצלנו. אמנם אלה התארים אשר נניח אותם אנחנו, כאשר נדבר בינינו, נבאר במופת שאין דבר מהם בטל, אבל אמת גמורה. האלהים⁽⁴⁾. אם לא מצד שדומה רבוי⁽⁵⁾. וזה הוא ענין התצלנו ממנו. והתואר היותר ראוי לו הוּא, שהוא נמצא, ולו אחר כן תארים רבים, לא יחייבו רבוי בעצמותו, כל שכן שהם שלילות, ולא יתרבה הדבר בשלילה. ובתארו ית' דבר הוּא כסוג, והוא שהוא נמצא, ודבר שהוא כהבדל, והוּא אשר אין כמוהו דבר. אכן הסוג, איננו סוג. כי הסוג יאמר על כל נשואיו בהסכמה, ולא יאמר הנמצא לאל ית' ולדבר אחר בהסכמה. וההבדל אינו הבדל, כי ההבדל הוא הענין הכולל, אשר בו יוכלו⁽⁶⁾ מין מן מין, ואין לראשון ית' סוג, ואין לו הבדל, ואמנם בינו ובין שאר הדברים שנוי, לא הבדל. עוד ממקובץ אלה השניים אשר הם כמו הסוג וההבדל יתבארו לנו תארים אחרים רבים בלתי מחייבים רבוי בעצמותו כמו שנבאר לך. ואחד מהתארים אשר לו כפי דעתנו הוּא, שהוא אחד. וכבר ביארנו במופת שענין זה אין כמוהו דבר. ומהם שהוּא אמת, ויותר אמת מכל אמתו כענין האמת. וזה יתקיים אחר קיום שהוא לא יתנועע, וכבר קיימנו זה. ולא יהיה אחר העדר, ולא שלמות לו אחר חסרון. ואי אפשר שיושכל תאר מחארי השלמות שאינו קצור בו, ולזה התנצל משבחו באמרו: ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה [נחמיה ט' ה']. ובן נקרא: נורא תהלות, ר"ל אשר נורא המתהלל כאשר יהללוהו. ואחר שכבר קיים, שהוא לא יתנועע, ולא ישנוהו הנמנים, ולא יחליפוהו העתים העוברים והעתידים הנה הוא תמידי, נצחי, בשלילות התנועות ממנו. ונבאר שהוא האמת הגמור⁽⁷⁾, כמו שיאמין האדם שהשמים כדוריים ויובן ממנו זאת האמונה אמת. ואם הגיד אדם בשקמטר היה אחמול בעיר פלונית, ונמצא הדבר כן, אמר זה המאמר אמת. וכל נמצא כאשר יתואר בשחף נמצא, כתארנו הנפש בשחף נמצאת ושכחותיה נמצאים, ושהשכל נמצא, כשנחקר זה ונמצא כן. נאמר שאלה המאמרים אמת. ובנמצאים מה שהוא תמידי המציאות, ומהם מה שהוא בלתי תמידי המציאות. והתמידי המציאות ובלתי תמידי המציאות והוא אשר עתה נמצא, אלא שהוא בלתי תמידי המציאות, כשיתארו שניהם בשהם נמצאים, היה התאר אמת, וזולת שהוא תואר מתמיד לתמידי המציאות.

(1) בחינתנו צ"ל לכד.

(2) עם התאמת פיר' אבל באמת.

(3) שיוכן פיר' שיורמו ממנו על עצמותו.

(4) דאל' פיר' לשון שבועה.

(5) שדומה וכו' אבל לא מפני שיש בו רבוי באמת חלילה.

(6) יבדלו או יוכרו.

(7) כמו, נראה שחסר כאן; כי שם האמת אמנם יאמר על האמונת הדבר שיאמרו שהוא נמצא כן, וימצא כן כמו וכו'.

ובלתי מתמיד לבלתי תמיד המציאות. ותארך ראובן על דרך משל, והוא
 חי עתה כשהוא נמצא, הוא תאר אמת, זולת שהוא לא יחיה לעולם
 זה התואר אמת, ולא מאז היה אמת זה התואר, ותארך האלהות ית' וית' כשהוא
 נמצא, הוא תואר אמת, ומני אז היה אמת, ולעולם ועד יהיה אמת. והוא לבד,
 הנמצא האמתי, לפי שהוא תמיד לו, שהוא נמצא מאז ולעד ולנצח. וזולתו,
 הנמצא האמתי⁽¹⁾, אשר⁽²⁾ אין בהתמדתו מציאות אמת. והנמצאים התמידים⁽³⁾
 המציאות ג"כ, מה שהיה מהם מציאותו נתלה בזולתו, היותו נמצא אמתי,
 הוא לו מפני זולתו, ואין לו מצד עצמו, אלא האפשרות והספק, והיותו סופג
 שיהיה ושלא יהיה. ואשר מציאותו בלתי נתלה בזולתו, אבל עצמותו מספיק
 במציאות עצמותו, הוא האמת בעצמו. וכבר ביארנו במופת שמציאות כל
 הנמצאים נתלה בנמצא אחר, וזה הנמצא הוא האמת בעצמו, ושאר הנמצאים
 להם האמת ממנו⁽⁴⁾, ובו, ולהם מעצמם הספק והאפשרות. ואין ראוי שם
 האמת אלא לאחד, הנתלה בו הכל, והוא האחד האמתי. ותארנו אותו כשהוא
 האמת, ענינו, שלילת התלות מציאותו במציאות דבר אחר. וכבר התנצלנו
 מהרבות התארים. ועתה נוסף לך בזה ביאור ונאמר. כי התארים הרבים
 אשר נתארהו ית' בהם, לא יתכן בהם התארים העצמיים או המקריים,
 בלתי⁽⁵⁾ הצרופיים. אמנם העצמיים הם כאלו יאמר אומר, שהאל ית' וית' הוא
 בעצמו ובעצמותו ענין כך. ואנחנו נכויב מאמרו. כי לא ידע בן אדם דבר
 אלא בגדה, או רושם, ומה שאין סוג לו לא יוגדר ולא יורשם, הנה אין דרך
 אל ידיעות העצמות. ונחזיק בחוקת סכל מי שישתדל בזה. ואם יאמר אומר
 שעצמותו הוא כך וכך, הנה כבר חייב בן חבור ורבו, ואנחנו נחזיק בו לכופר.
 מוסף על שהוא מוחזק אצלנו סכל. ולא יתכן כלל שיתואר בתואר שיהיה
 עצמותו עד שיחוייב⁽⁶⁾ בעצמותו חבור. אמנם התארים המקריים שאינם
 צרופיים, והם התארים שנפלו במתואר, כמו תארנו ראובן כשהוא בעל ארבע
 אמות, או לבן, או חם המוג, או מה שדומה לזה מן התארים אשר הם בנושא.
 והנה לתארו ית' בתארים מקריים, על שהם אינם נופלים בעצמותו, אבל על
 שהם יחס וצרופים. בינו ובין שאר הנמצאים, יתכן לתארו בהם, כאמרנו
 שהוא ית' סבת הדברים ומציאם. ויתכן שיתואר ית' מן הדומים לאלה,
 ולא יחייב רבוי בעצמותו ית' כלל. וכמו שיתכן שיתואר אחד מן האנשים על
 דרך משל, באשר זה האדם הוא בן אדם מדי, ואב שני, ודוד שלישי, ואח
 אם רביעי, ואהב חמישי ואויב ששי, וכאלו יחסים רבים אל כל אדם על פני
 הארץ, כשהוא יותר חכם מכולם, או יותר גבור, או יותר חשוב, הנה זה
 איננו נמנע. אכן אלה היחסים הרבים מאד, לא יחייבו רבוי בעצמות התואר
 בהם, כן תארנו הבורא ית' בתארים רבים על שהם יחס בינו ובין שאר
 הנמצאים⁽⁷⁾, או המושכלות, לא זיק באחרותו הגמורה. וכבר בארנו לך
 שהשלילות הרבות עוברות עליו ג"כ, ומשל זה כמה שאמרנו אם תארת ראובן
 על דרך משל כשהוא איננו אבן, ולא אילן ולא סוס, ורבים מהדומים לאלה,
 התארים, לא יחייב זה רבוי בעצמות ראובן. ותארהו עם הטבת להבחין כמה
 שתארנו אותו אל זה⁽⁸⁾ התכלית, תמצאם ישובו כלם אל דרך השלילות, וזה,
 כי תארנו אותו כשהוא אחר, אמנם ענינו שאין כמוהו דבר, ושהוא ג"כ איננו
 מתחלק אצל השכל. ותארנו אותו כשהוא תמיד, נצחי, אמנם ענינו, שהוא לא

(1) האמיתי צ"ל בלתי אמתי.

(2) צ"ל אחר אשר ועיין מה שכתבתי אחר זה.

(3) התמידים המציאות ג"כ ר"ל המלאכים והשמים.

(4) ממנו וכו' פיר' שהוא נתן להם המציאות וכו' יעמוד מציאותם.

(5) בלתי פי' אלא.

(6) עד צ"ל עד שלא יחוייב.

(7) הנמצאים וכו' כלו' הגשמיים או השכליים.

(8) אל זה התכלית, פיר' שלא יהיה בכך רבוי בעצמותו.

התנועה ואיננו מתנועע ולא יתנועע לבד. וכבר ידעת שענין התנועה אצלנו הוא ההשתנות מענין אל ענין: ותארנו אותו בשהוא אמת, ויותר אמת מכל אמת בענין האמרה. אמנם ישוב, אל שהוא לא סר מהיותו מצוי, ולא יסור מצוי מציאות לא יקנה מולתו. אמנם תארנו אותו כשהוא חי: הוא ג'כ שב אל שאין כמוהו דבר, וזה כי המציאות כל הנמצאים נתלה בו ית' ונקנה ממנו, והיותר חשובים שבנמצאים הנתלים בו ית' הם היים, ומן הנמנע שקנה להם דבר שאיננו לו. הנה כבר התבאר¹ שהוא חי מצד היחס, או מצד השליה, רצוני אם מצד שהתבאר שמציאותו הוא יותר שלם ממציאורת כל נמצא, או מאשר אין כמוהו דבר. אמנם מופת היותו יודע, הושב אל שאין התלות לו ית' בחמרים כלל. והחומרים הם המונעים והמטרידים מהשיג המוחשורת והמושכלות, אם המוחשורת, כי הכותל המפסיק, או המסך הפרוש או הענן העבה, או המים הנתולים בעין, או הצפורן הנקרא בערבי מאפרה המתילד עליו, או מרחק המהלך או הדומים לאלה הם המונעים מראורת מה שיוכסף לראותו. וכן כל מה שיוכסף להשיגו בדבר מן החושים². אמנם ימנע מהם דבר חמרי ומי שירצה לחקור דבר מזה, יעשה. וכן האידים העבים והלחיות המתוריות הם מונעים אותנו מרוב ההשגות השכליות כמו שיקרה לשכורים, ולאשר כרסם מלא מן המאכל ולצריכים לנום. וכמו שנמצא ענין הילדים בזמן גדולם, והם עדין על ענין לחות חזק כמוגם, כי הם לא ישכילו דבר, וכל מה שיתנגבו מוגיהם ונתדקדקו חמריהם מעט מעט וראשון ראשון, ועלו בהדרגה אל השגות השכליות. וחמצא יתרון השגת השכל על השגת החוש, כאשר החוש יצטרך בהנעת השגותיו אל היות נמצא הדבר המושג, או היותו קרוב, ואל אמצעות אויר או אורה ואויר. והשכל להיות לו יותר מעט התלות בחמרים ישיג המושכלות נמצאות או נעלמות, ובאור או בחשך, והנה כבר התבאר שהנמצא אשר הוא יותר רחוק הנמצאים מהחומר, והיותר נקי מהתלות בו, לא יעלם ממנו דבר כלל. וזה ג'כ תאר נתחייב משליה, רצוני שענין היותו יודע, אמנם ישוב אל שהוא אין לו התלות בחומר, ולא יעלם ממנו דבר. ואחר שהוא היותר נקי מהדברים הנקיים מחומר, הנה הוא היותר שלם, שביריעת בכל הנמצאים, ועל היותו נכבד שבפנים, והיותר מעלה מהם. אמנם יכלתו, הנה אנחנו רואים, שהגלגל העליון אשר מתנועתו תהיה היום והלילה, יתנועע מהמזרח אל המערב בכל יום סבוב אחד, ויניע כל הגלגלים אשר תחתיו בהכרח. והתבאר בחכמה הטבעית, שתנועות השמים הם סבות לערוב היסודות, והשתנות קצרת כל אחד אל טבע האחר בצורתו, וכל זה סבה להתמזגות ולקתיילד המורכבים ומחצבים, ובעלי חיים. ולזה הגלגל אם כן יכלת גדול, להכריח תנועות השמים והארץ ומה שעליהם, וזלת שחתנועה לא תהיה אלא ממניע, כי כבר בוטל שיהיה המניע היא המתנועע ולזה הגלגל מניע, הוא בעל זה היכולת העצום. ואם היה האל ית' וית' הוא מניע הגלגל העליון ראשונה, רצוני שהוא ית' המניע הראשון לו, ואין ביניהם אמצעי, הנה האל ית' וית' הוא בעל היכולת העצום. ואם היה ביניהם אמצעי, רצוני מהאל ית' מלאך הוא בעל זה היכולת העצום, הנה יכלת האל ית' למעלה מזה היכולת העצום. אמנם רצוני, הוא תאר, נסיר בו יציאת הדברים ממנו בטבע פשוט, כאש תבשל המאכל, או תשרוף הבגד מכלתי ידיעה, ואינה משוכחת על בשול המאכל, ולא נאשמת על שריפת הבגד, אחר שתפעל מבלי ידיעה. וכבר קויים שלא ית' הידיעה היותר שלימה, והיותר נכבדת מכל ידיעה, ולא יוחס אליו צאת הנמצאים ממנו בטבע, כי אם ברצון. אכן זה הרצון איננו הידוע אצלנו, כי הרצון אצלנו אמנם הוא תשוקה אל דבר, והתשוקה אל דבר הוא ענין מי שהוא נעדר אל זה הדבר, והאל ית' וית' אין

¹ הנה התבאר וכו' פיר' שהוא אין איננו חי לפי שכל החי בא ממקורו וזה כוונה על צד השליחות.
² החושים הוסיף; ולא יכול להגיעו.

צריך לדבר, אבל כל דבר צריך אליו, ורצונו¹) בהפך מה שנחשוב אנחנו מרצוננו. ולא ברצון לבד נאמר זה, אבל בכל הדברים נאמר, שאינם לו כמו שהם לזולתו, ממי שיתואר בדבר מהם. זיהיה די למעיין בזה הספר בשיעור זה, כי השלמת הדבור בידיעתו ית' ורצונו, איננה ממה שראוי בכונת זה הספר, ולא ממה שיסכלוהו דעות כל אנשים, ואולי יעיין בזה הספר מי שלא יבין הענינים על אמתתם, ויטעו אותו, כאשר הטעו קצת מאותם שעיינו בהם בספרים אשר יתחלף²) זה בהם, מבלי היותם בעצמותם מטעים, אלא מי שהבנתו רעה יהיה פירושו רע, וקרה הפסד. מהיות³) הענינים הגדולים כתובים על ספר, מוכנים לעמוד עליהם מי שהוא ראוי, ומי שאינו ראוי. והיה היותו נאות שיקחו אותם הלככות מאותם שדעתם מיושבת עליהם, וספרותיהם מובחרות. ומי ששם אותם בספר כבר חפליג להרע, ואומר הכתוב: כבוד אלהים הסתר דבר [משלי כה' ב']. ונאמר במי שיטעה העיין עם רוע הפירוש: אחר קיצץ בנטיעות. ואנחנו אמנם נכוין הטוב, ונבקש מהאל ית' שידריכנו לדרך, וכבר התבאר מכל מה שקדם שהוא ית' וית' אין סוג לו, ולא הברל, ולא מקרה שישגתו, ואין גדר לו ולא רושם לו, ומציאותו יחד מבואר מכל מבואר, ומהותו יותר נעלמת מכל נעלם. ובידיעתנו שאין דרך לידיעת מהותו, ואין דרך להכחיש מציאותו, נדע כל מה שאפשר להשיג מאמתת מציאותו, כי הסכלים מבני אדם לא ידעו עצמותו, אך הם יחשבו שסכלותם בורה כסכלות בתנועות השמים, ועתות הקלויות, וזולת זה ממה שיוסכל ואיננו נמנע שיוֹדע, וחכמים ידעו מה שאפשר שיוֹדע, ומה שאי אפשר שיוֹדע, ואשר הוא על הרוב⁴). כי על הידיעה בעצמות האל ית' ואיכות צאת הנמצאים הרבים מאחר, אמר איוב ע"ה: והחכמה מאין המצא [איוב כח' יב], ושאר זה המאמר, ורמו המנע השגרת זה כל עוד היותנו באלה החיים אשר בחומר, באמרו: ולא תמצא בארץ החיים [שם יג]. ואלה התארים השמונה כבד ביארנו, ומה שראוי לבארו בענין, איך ראוי שיאמן. ואנחנו לא נתעקש, שלא יהיו שם⁵) תארים אחרים, שיתכנו עליו ית', אך אחר השמר בשיובנו על אופן לא יביאו על רבוי בעצמותו. ומי שיתעקש בשיהיה להם מספר מה על כל פנים, כבר התחכם בעיניו התחכמות גדולה.

כתובים מעידים כמה שקדם

אמנם תואר היכלת נגלה לאברהם ליצחק ע"ה וזה ביאר הכתוב באמרו: וארא אל אברהם על יצחק ואל יעקב באל שדי [שמות י' ב], אמנם התמידות והנצחות נגלה למשה ע"ה באמרו ית' אליו: ויאמר ה' אל משה אהיה אשר אהיה [שם ג' יג], אהיה שהוא אחר אשר, מורה על עתיד באמת. מודיע התמדת הנצחיות לנצח. ואהיה הקודם לאשר, מלה מורה על עבר בנזיה על עתיד. וכבר ידעת היות עובר זה כלשון העברי, כאמרו: שמעו עמים ירגזון⁶) [שם טו' יד], ימצאוהו בארץ מדבר [דברי לב' י], ורכיבתו על כמתי ארץ [שם לב' יג], והדומים להם. ולא אומר שאלה הנביאים ע"ה לא ידעו שהתארים האלה לאל ית' עד שנגלו להם, אבל אומר שהם ידעו מציאותם לו, ותארים רבים מתארי ההגדלה והעלוה, ולא ידעו אי זה מהם ראוי לנשות אליהם, ואשר בהם יתפללו אליו בשירצו להיורת נענים, עד שנגלה להם זה הענין.

- ¹) רצונו וכו' פי' כי רצונו איננו הולך מרצות השגרת דבר שאינו אצלו, אלא להשפיע דבר משלמתו ומוכו לעולם.
- ²) אשר יתחלף, כלומר אשר נשא ונתן בענין זה בהם.
- ³) מהיות פיר' לפי שהיו.
- ⁴) על הרוב: פי' כי הרבה מה שאינו יודעים ממה שיוודעים.
- ⁵) שם צ"ל שום.
- ⁶) ירגזון פיר' תחת רגזו.

כמו שאמר לאברהם: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים [בראשית טו ו'].
 ונאמר לו ג"כ: אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים [שם יז א']. ונאמר
 ליצחק: אלהי אברהם אביך [שם כו כד']. ונאמר ליעקב: אני ה' אלהי אברהם
 אביך ואלהי יצחק [שם כח יג']. ונאמר לו ג"כ: אנכי ה' בית אל [שם לא יג'].
 ונאמר לו ג"כ: אני אל שדי קרה ורבה [בראשית לה יא. וזה], כי הנביא
 לפעמים קרה לו כתחלות^ה הגלות לו זה הענין העצום, שלא יאמין בעצמו
 בתחלה, ויהיה מסופק, אם יהיה זה דמיון מה, או מחשבה מרה, עד שיקיים
 זה אליו המאמר האלהי בשם יקרא אצלו בו, ויהיה זה השם מבהיל ומפחיד
 להם, ותפללו בו בעתות צרותיהם ומצוקותיהם. לכן אמר יעקב ע"ה: הגידה
 נא שמך [שם לג ל']. ואמר משה ע"ה: ויאמרו לו מרה שמו [שמות ג יג].
 ואתה תמצא קדמוננו והטובים מרחיקים התארים אשר לא זכרום הנביאים,
 ויסתפקו על אותם שזכרו אותם מהם. כמו שאמרו קצתם לשליח צבור, על
 אשר אמר האל הגדול הגבור והנורא, העוזו, והאדיר, סיימתיה לשבחיה דמרך,
 הני תלת או לאו דמשה אמרינהו, לא הוה אמינא להו. אמנם תאר האחדות
 זכרו משה רבינו ע"ה, ושמה האומה הפסוק המדבר בו, פסוק אמונתם, ירבו
 לזכרו בחייהם: יי אלהינו יי אחד [דברי י' ד'], וזה, שהעולה מזה הפסוק שאין
 כמוהו ית' דבר. וכבר התבאר שזהו הייתר נכון מכל מה שיאמר, ושכל מה
 שיאמר וולתו אמנם הוא על זה^ה הענין, או כזה הענין יותנה בו. אמנם
 שהוא ית' האמת והחי והיכול כבר ביאר זה ירמיה באמרו: וה' אלהים אמת,
 הוא אלהים חיים ומלך עולם [ירמיה מ' י']. ואמנם הרצון, בפסוקים המזורים
 עליו הם מפורסמים כל כך, עד שאינם צריכים לבאר. הנה כבר תראה, שמה
 שיושג בפילוסופיה האמיתית אחר העמל והשתדלות, הוא מושג א' הנביאים
 ולמקובלים מהם בחסד האל ית' וית'.